

Штефан і теж придворний лазник. Після батькової смерті лазником став Штефан. Не тому, що мав якісь особливі й необхідні для цього здібності, а просто через те, що цісар виявив свою звичну гуманність: він дбав про всіх, хто працював при дворі. І якщо якась удова залишалася без годувальника, як-от Штефанова мати, то він обов'язково прилаштовував працювати її сина, щойно той досягав належного віку. Так і склалося, що Штефан змушений був підводитись о цій нелюдській порі, відколи йому виповнилося шістнадцять.

Штефан ненавидів ранки. Йому було значно простіше не лягати допізна, ніж підводитись удосвіта. Часом, ідучи на роботу, він заздрісно дивився на вартового, який, потираючи руки, чекав, коли прийде йому на зміну наступник. Така робота — ніч у дерев'яній будці біля воріт Гофбурґа — набагато більше пасувала би Штефанові, ніж оця щоденна каторга — від півна четверту і до четвертої тридцять, аж поки поприбирає все після миття цісаря. А потому цілий день — немов у тумані, бо ні поспати пополудні, ні лягти раніше, ніж звичайно, Штефанові ніколи не виходило, а якщо вряди-годи і засинав, то підводився ще більш утомленим, аніж був до того. Віднедавна він дедалі частіше вдавався до перевіреного батьком способу — не лягав до ранку. А щоби протриматись у довгі нічні години, Штефан ішов до кнайп — тих, які були відчинені цілу ніч. Найскладніше було не випити зайвого, бо кілька разів цісар уже зауважував своєму лазникові, що

недобре приходити на роботу нетверезим. От і сьогодні Штефан ледве спромігся підійнятися сходами. І ще навіть не дійшов до цісарських апартаментів, а сили вже не мав. Руки трусяться, ноги підкошуються... Головне — під час миття не ошпарити цісаря і не перекинути гумової ванни.

Ледь пересуваючи ногами, Штефан узявся до звичного щоденного ритуалу: нагрів води і перевірів, чи вона не надміру гаряча і не занадто холодна. Набрав ванну, поклав поряд, на стільчик, рушник і мило. На інший стілець примістив гребінець і дзеркало: в ті дні, коли не потрібно було голити цісаря й підстригати йому бороду, Штефан просто зачісував Франца Йозефа вранці. Коли ж наставав час голитись і стригти вуса чи бороду, то приходив іще й перукар.

Сонні Штефанові думки перервав Франц Йозеф, який, як завжди, бадьорий і сповнений енергії, зайшов до кімнати після своєї ранкової молитви.

— Доброго ранку, Штефана! Як спалося? — з усмішкою привітався цісар, але відразу ж спохмурнів, побачивши, в якому стані його лазник. — Ти знову нетверезий? — Франц Йозеф із осудом похитав головою і сів у гумову ванну.

— Вибачте, Ваша Імператорська Світлосте, але сьогодні маю поважну причину, — почервонів Штефан і мимоволі гикнув.

— У тебе завжди поважна причина, бо доводиться дуже рано вставати, — засміявся цісар. — На це нарікають усі мої слуги.

— Та нині все-таки інша поважна причина. Про неї ви ще прочитаєте в ранкових газетах, — відповів Штефан.

— І що ж це за okazія? — зацікавився цісар.

— Я став свідком убивства, — відповів Штефан. — Ну, точніше, вбивство відбулося раніше, та я побачив труп одним із перших. І мушу вам сказати, що то було жахливо.

— Убивство? — перепитав цісар — І де саме?

— Ви знаєте, де живуть актори Бургтеатру? — спитав Штефан.

— Ну, не те щоби знати, але їхні помешкання мали б бути десь неподалік від театру, — відповів Франц Йозеф.

— Саме так. В одному з тих помешкань живе... моя знайома, — Штефан знову почервонів, знаючи, що цісар дуже негативно ставиться до позашлюбних стосунків між чоловіками та жінками, а вони з Мартою ще не були одружені.

— Твоя майбутня дружина, ти хотів сказати... — усміхнувся у вуса цісар.

— Саме так, Ваша Імператорська Величносте. Її звать Марта. Вона прибирає в Бургтеатрі й живе поруч із акторами. Так-от, там сталося страшне. Одного з молодих лицедіїв знайшли мертвим у його кімнаті.

— Мертвим... — задумався цісар. — А що сталося?

— Його зарізали. Я ніколи не думав, що в людині є аж стільки крові. Усе довкола було залито червоним. Того хлопця прив'язали до стільця й відрізали йому чоловіче причандалля. То просто страх Божий, Ваша Імператорська Величносте! А він іще був у повному гримі й одягнутий у якийсь театральний костюм. Мені досі руки трусяться, як про те згадую.

— А як його знайшли? — посуворішав цісар.

— Ну, його кімната просто над кімнатою моєї Марти. Й от ми сиділи з Мартою, чекаючи, поки настане час мені йти на роботу, а тут зі стелі почала крапати кров. Ми перелякалися, звісно, побігли нагору. Двері було відчинено. Ми зайшли — а там таке... Довелося мені трохи випити, щоби руки перестали труситися. Ви вже вибачайте, Ваша Імператорська Величносте.

У цей момент цісар, якого Штефан саме завершив мити, почав підводитися з ванни і хотів було спертися на лазника. Але той похитнувся, і вони обоє мало не впали у воду.

— Бачиш, не допомогла тобі випивка. Тепер не лише руки трусяться, а й ноги підгинаються. Ще раз прийдеш у такому стані — звільню, — незадоволено пробурчав цісар. — Ще й убивства якісь приверзлись у п'яному сні. І не соромно тобі?

Та через кілька годин, коли цісареві принесли ранкові газети, він із подивом прочитав, що Штефанова розповідь таки була правдою. Одного з акторів приватного

цісарського театру дійсно знайшли мертвим у його кімнаті сьогодні вночі. Про те, що акторові відтяли його «чоловіче причандалля», як висловився лазник, у газеті не згадали, — певно, цензура не пропустила. Та решта опису збігалась: у кімнаті було повно крові, актор сидів на підлозі у сценічному костюмі й у повному театральному гримі, на одяг жертви вбивця причепив записку з одним-єдиним реченням, але в газеті не повідомляли, з яким саме.

— Елізабет, мабуть, уже там, — пробурмотів цісар собі під ніс і не помилився.

Його дружина, імператриця Елізабет, яку найчастіше називали Сіссі, разом зі своєю незмінною ось уже багато років перукаркою Катериною Заневською, колишньою львів'янкою, і справді вже оглядала місце злочину.

НА МІСЦІ ВБИВСТВА

Захоплення імператриці приватними розслідуваннями тривало вже багато років і належало до тих подробиць приватного життя імператорського подружжя, яких не слід було розголошувати. Придворний протокол дуже детально описував усе, що можна і що не варто робити цісареві й імператриці, а також іншим членам імператорської родини. Попри високий статус і шляхетне походження, імператор та імператриця, як і решта членів імператорської родини, були людьми невольними у виборі занять і способу життя: все це за них вирішував придворний етикет. При дворі був цілий департамент, який стежив за дотриманням протоколу. Цим департаментом керував придворний церемоніймайстер — чоловік на дуже високій посаді, претендувати на яку могли тільки найбільш родовиті й багаті аристократи. Нікому, навіть членам імператорської родини, не було

дозволено відхилятися від правил протоколу. Протокол визначав перебіг будь-якого свята: його тривалість, кількість присутніх, на якій відстані від імператора може перебувати кожен зі запрошених, хто і як повинен бути вбраний, зачесаний, взутий, що і коли подавати мусть із наїдків і напоїв, якими мають бути подарунки тощо. Протокол визначав абсолютно все, що могли чи не могли робити члени імператорської родини. Усім без винятку чоловікам слід було отримати військове звання і бути вправними в їзді верхи, у стрільбі та в інших військових уміннях. Жінки мали опікуватися благодійністю і керувати домом: наймати і звільняти слуг, організувати різні урочистості, вечірки, зібрання. Для кожної нагоди були спеціальні одяг, взуття, поведінка... У протоколі чітко зазначали навіть те, скільки і яких танців буде на кожному балу, тривалість кожного танцю, символічність тих чи тих жестів, рухів, кольорів одягу, квітів. До речі, саме квіти вирішили долю Сіссі в той момент, коли вона сама ще навіть не усвідомлювала, наскільки важливим стане їх букет у її житті.

А було все так. Мати взяла п'ятнадцятирічну Елізабет у подорож, яка мала завершитися заручинами Гелени, старшої сестри Сіссі, з імператором Австрії. Так домовилися між собою матері імператора та майбутньої імператриці. Роль Елізабет полягала в тому, що би підтримати старшу сестру у важливий для неї життєвий момент. Але доля обох дівчат склалась інакше. Напередодні заручин, під час вечірки з нагоди уродин

цісаря, Франц Йозеф не міг відвести погляду саме від молодшої сестри, а не від старшої, як би мало бути. Досвідчені придворні, знавці етикету, вже тоді збагнули, до чого все йде. А коли цісар після котильйону подарував Сіссі свій букет, усі присутні, крім самої дівчини, зрозуміли: перед ними — майбутня імператриця.

Ясна річ, що одружуватися члени імператорської родини також повинні були відповідно до протоколу. А якщо хтось із них наважувався на таку скандальну річ, як мезальянс, йому загрожували найсуворіші санкції — аж до повного зречення родини та позбавлення спадку.

Франц Йозеф ставився до вимог протоколу дуже серйозно. І його турбувало те, що Сіссі часто це легковажила.

Імператриця мала чимало зацікавлень, які не надто відповідали правилам життя при дворі.

Останнім часом вона захопилася кінним спортом і тренувалася на рівні професійної спортсменки, що викликало незадоволення цісаря. Сіссі завжди любила їздити верхи, і раніше її чоловік не вбачав у цьому проблеми, та зараз вона стала просто одержимою своїми кінями й місяцями пропадала за кордоном, тренуючись, — і це вже не подобалось імператорові. Жодній жінці з родини Габсбургів такого би не дозволили. Дамам не дозволяли навіть кататися на велосипеді, бо це, на думку цісаря, мало надто плебейський вигляд. Лише ті з ерцгерцогинь, які за власний кошт жили

окремо, а не в Гофбурзі, могли дозволяти собі їздити на велосипеді чи захоплюватися ще чимось, на що цісар ніколи би не погодився.

Те, що Елізабет занадто часто мандрувала й місяцями не з'являлась у Відні, було проблемою і раніше. Сіссі й самій складно було би пояснити, що саме її спонукало до цього: любов до подорожей чи ненависть до різних нудних офіційних прийомів і урочистостей, на яких їй як імператриці належало бути. Можливо, любов до подорожей виросла саме з ненависті до офіційних церемоній. І ця ненависть теж не подобалася Францові Йозефу. Він був людиною обов'язку, весь свій час присвячував державним справам і не розумів, як його дружина може легковажити такі серйозні речі задля якихось примх.

Але навіть коли Сіссі була у Відні, від неї важко було дочекатися виконання обов'язків, що їх покладав протокол. Замість відвідувати благодійні заходи і провадити світські бесіди з придворними дамами, вона разом зі своєю перукаркою Катериною переодягалась у чоловічий одяг і бігала містом, розслідуючи злочини, які було не до снаги розкрити навіть поліції. Іноді цісареві було приємно бачити, як щоразу під час розслідування очі в Сіссі горіли і з'являвся той особливий погляд, за який він колись закохався в неї. Та якби про це хтось довідався, був би величезний скандал. А така перспектива не могла тішити Франца Йозефа. Скандалів він боявся найбільше у своєму житті.

Імператор не раз намагався переконати Сіссі змінити її спосіб життя і поводитися відповідно до вимог протоколу. Жити так, як живуть дружини інших монархів. Але всі спроби переконання виявилися марними. Тож цісар змирився і просто попросив Елізабет віддаватися усім її захопленням так, аби про них не писала преса. Сіссі погодилася. Вона і сама ненавиділа, коли про неї писали чи говорили. Тож ціле життя намагалась усамітнюватись і перебувати на відстані від скупчень людей. А коли їй доводилося виходити на вулицю не переодягненою в чоловіче вбрання, тоді вона ховала обличчя під дуже густою вуаллю, так що розгледіти його було неможливо. Іноді преса таки намагалась писати про неї, та що все те було тільки на рівні здогадів, то їх безжально викреслювала цензура, називаючи наклепами. І поки так тривало, цісар не заважав Сіссі провадити розслідування, їздити верхи й уникати виконання офіційних обов'язків.

Ось і зараз, коли імператор стояв біля вікна і хвилювався, чи не побачить хтось його дружину в невідповідному одязі й у невідповідному місці, Сіссі разом із Катериною, переодягнуті в чоловічі костюми, вже завершили огляд помешкання вбитого вночі актора імператорського театру Франца Кізеветтера й сіли у карету, щоби повернутися в імператорські апартаменти.

— Дуже дивна картина, — сказала Сіссі, знімаючи рукавичку.

— Так, це правда: вбивця відверто намагався щось сказати цією старанно вибудованою сценографією, —